

Polityka a moralność – z historii myśli politycznej

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Film](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Max Weber, *Prawo wyborcze i demokracja w Niemczech*, dostępny w internecie: cejsh.icm.edu.pl [dostęp 15.02.2021 r.].
- Źródło: Arystoteles, *Polityka*, tłum. Ludwik Piotrowicz, dostępny w internecie: sady.up.krakow.pl [dostęp 15.02.2021 r.].
- Źródło: Niccolò Machiavelli, *Za co chwali się lub gani ludzi, a szczególnie książąt*, [w:] *Książę*, Warszawa 1984.
- Źródło: Tomasz z Akwinu, *O władzy*, [w:] *Dzieła wybrane*, tłum. Jacek Salij OP, Poznań 1984, s. 184.

- Źródło: Niccolò Machiavelli, *Książę. Rozważania nad pierwszym dziesięcioksięgiem historii Rzymu Liwiusza*, Warszawa 2008, s. 372–376.
- Źródło: Krystyna Potapenko, *Granice zasady „cel uświęca środki” w filozofii władzy Niccolò Machiavellego*, „Przegląd Prawniczy Allerhanda” 12.07.2019 r., nr 2(4), dostępny w internecie: glosprawa.pl [dostęp 15.02.2021 r.].
- Źródło: Niccolò Machiavelli, *Traktat o Księżu*, tłum. Antoni Sozański, dostępny w internecie: wolnelektury.pl [dostęp 15.02.2021 r.].
- Źródło: Max Weber, *Polityka jako zawód i powołanie*, Kraków–Warszawa 1998, s. 102.
- Źródło: Jan Paweł II, *Centesimus annus*, nr 25, dostępny w internecie: vatican.va [dostęp 15.02.2021 r.].
- Źródło: Stanisław Wójtowicz, *Moralność polityczna i moralność prywatna*, dostępny w internecie: stanislawwojtowicz.pl [dostęp 15.02.2021 r.].
- Źródło: Bronisław Tumiłowicz, *Jakie znaczenie ma moralność w polityce?*, 30.07.2006 r., dostępny w internecie: tygodnikprzeglad.pl [dostęp 15.02.2021 r.].
- Źródło: Piotr Mazurkiewicz, *Polityka i moralność – między cynizmem a moralizmem*, „Saeculum Christianum: pismo historyczno-społeczne” 1999 r., nr 6/2, dostępny w internecie: researchgate.net [dostęp 15.02.2021 r.].

Polityka a moralność – z historii myśli politycznej

Źródło: domena publiczna.

„Polityka” i „moralność” to pojęcia pozornie wykluczające się. Moralność, jako zespół powszechnie uznanych warunków i poglądów na to, co jest dobre, a co złe, oraz przekonań, które wartościują określone działania, pozwala jednostkom i społecznościom odróżniać dobro od zła, oceniać zachowania i kształtować je w pożądanym kierunku. Dzięki niej wiemy, jakie postępowanie jest dobre, a to pozwala nam zachować czyste sumienie.

Według Mariusza Gulczyńskiego „polityka to działalność polegająca na przewyżnianiu sprzeczności interesów i uzgadnianiu zachowań współzależnych grup społecznych i wewnątrz nich za pomocą perswazji, manipulacji, przymusu i przemocy, kontestacji, negocjacji i kompromisów, służąca kształtowaniu i ochronie ładu społecznego korzystnego dla tych grup stosownie do siły ich ekonomicznej pozycji i politycznych wpływów. Realia dziejów ludzkości i współczesności dowodzą, że polityki korzystnej dla wszystkich po równo zazwyczaj nie ma”¹.

Czy można zatem, przewyżniając na wiele sposobów sprzeczności interesów, zachować czyste sumienie? Jaki związek powinien zachodzić pomiędzy moralnością a polityką? Czy polityk musi być osobą moralną?

Twoje cele

- Przeanalizujesz relacje pomiędzy polityką a moralnością w ujęciu myślicieli reprezentujących różne epoki historyczne.
- Scharakteryzujesz możliwe zależności między polityką i moralnością.
- Rozważysz znaczenie wpływu moralności na działania polityczne.

Przeczytaj

Związki **polityki** i **moralności** rozważano już w starożytności. Zarówno dla Platona, jak i Arystotelesa moralność była niezwykle istotnym elementem życia politycznego jednostki. Właściwym było, aby każdy angażował się w życie polityczne wspólnoty. Dobry obywatel nie mógł pozostawać obojętny na jej losy, jego obowiązkiem było uczestniczenie w podejmowaniu istotnych decyzji, dbałość o wspólne dobro. Od polityków oczekiwano zachowania moralnej postawy, od czego uzależnione było dobre funkcjonowanie całego ustroju – ich najważniejszym celem miało być realizowanie dobra wspólnego całej społeczności.

((Arystoteles

Polityka

Wszystkim ludziom właściwy jest z natury pęd do życia we wspólnocie, a ten, kto ją pierwszy zestroił, jest twórcą największych dóbr. Jak bowiem człowiek doskonale rozwinięty jest najprzedniejszym ze stworzeń, tak i jest najgorszym ze wszystkich, jeśli się wyłamie z prawa i sprawiedliwości. Najgorsza jest bowiem nieprawość uzbrojona, człowiek zaś rodzi się wyposażony w broń, jaką są jego zdolności umysłowe i moralne, które, jak żadne inne, mogą być niewłaściwie nadużywane. Dlatego człowiek bez poczucia moralnego jest najniegodziwszym i najdzikszy stworzeniem, najpodlejszym w pożądliwości zmysłowej i żarłoczności. Sprawiedliwość zaś jest znamieniem państwa, wymiar jej jest bowiem podstawą porządku istniejącego we wspólnocie państwowej, polega zaś na ustaleniu tego, co jest sprawiedliwe.

Źródło: Arystoteles, *Polityka*, tłum. Ludwik Piotrowicz, dostępny w internecie: sady.up.krakow.pl [dostęp 15.02.2021 r.].

((Arystoteles

Polityka

Zgódźmy się zatem na to, że każdemu przypada w udziale tyle szczęścia, ile wykazuje cnoty i rozumu, tudzież odpowiednio do tych własności działa (...). Łączy się z tym na tych samych zasadach opierające się zdanie, że najlepszym państwem jest państwo

szczęśliwe i takie, któremu się dobrze powodzi. Nikomu jednak nie może się dobrze powodzić, kto nie czyni dobrze. Nie ma zaś dobrego czynu ani u człowieka, ani w państwie bez cnoty i rozumu. Dzielność, sprawiedliwość i rozum mają w państwie to samo znaczenie i postać, w jakich muszą występować u każdego z ludzi, jeżeli ten ma się nazywać rozumnym, sprawiedliwym i umiarkowanym.

Źródło: Arystoteles, *Polityka*, tłum. Ludwik Piotrowicz, dostępny w internecie: sady.up.krakow.pl [dostęp 15.02.2021 r.].

Średniowieczne poglądy na związki moralności z polityką wypływały wprost z przekonań o roli państwa i władcy. Zadaniem panującego w państwie ziemskim było wsparcie poddanych w ich drodze do zbawienia, do Królestwa Niebieskiego. Z tego powodu władca powinien odznaczać się wyjątkowymi cechami, również szczególną moralnością, którą utożsamiano wówczas z nakazami wiary.

((Tomasz z Akwinu

O władzy

[Król] swoimi prawami i rozkazami, karą i nagrodą, powstrzymuje poddanych sobie ludzi od niegodziwości i prowadzi ich do czynów cnotliwych; a przykład niech bierze z Boga, który dał ludziom swoje prawa, i nagradza tych, którzy je zachowują, przestępcom zaś wymierza kary.

Źródło: Tomasz z Akwinu, *O władzy*, [w:] *Dzieła wybrane*, tłum. Jacek Salij OP, Poznań 1984, s. 184.

Nowożytność przynosi jednak inny punkt widzenia. Włoski myśliciel, Niccolò Machiavelli, w swojej książce *Książę* zawiera koncepcję **politycznego realizmu** – pozostającej w opozycji do moralności postawy skuteczności, jaką powinien przyjmować władca.

((

Niccolò Machiavelli

***Za co chwali się lub gani
ludzi, a szczególnie książąt***

Rzeźba Niccolò Machiavellego dłuta Lorenza Bartoliniego na zewnątrz galerii Uffizii, Florencja
Źródło: domena publiczna.

Wielu wyobrażało sobie takie republiki i księstwa, jakich w rzeczywistości ani nie widzieli, ani nie znali (...) – wszak sposób w jaki się żyje, jest tak różny od tego, w jaki się żyć powinno, że kto, chcąc czynić tak, jak się czynić powinno, nie czyni tak, jak inni ludzie czynią, ten gotuje raczej swój upadek niż przetrwanie; bowiem człowiek, który pragnie zawsze i wszędzie wytrwać w dobrem, paść koniecznie musi między tylu ludzi, którzy nie są dobrymi. Otóż niezbędnym jest dla księcia, który pragnie utrzymać się,

aby potrafił nie być dobrym i zależnie od potrzeby posługiwał się lub nie posługiwał dobrocią. (...) książę musi być na tyle rozumny, aby umiał unikać hańby tylko takich wad, które by pozbawić go mogły panowania, a innych, które mu tym nie grożą, wystrzegać się o tyle, o ile jest to możliwe; lecz jeśli to nie jest możliwe, nie potrzebuje zbytnio niepokoić się nimi. Również niech nie boi się ściągać na siebie hańby takich wad, bez których trudno byłoby mu ocalić państwo; albowiem gdy wszystko dobrze rozważy, zobaczy, że niejedna rzecz, która wyda się cnotą, w zastosowaniu spowodowałaby jego upadek, a niejedna znowu, która wyda się wadą, w zastosowaniu przyniesie mu bezpieczeństwo i pomyślność.

Źródło: Niccolò Machiavelli, *Za co chwali się lub gani ludzi, a szczególnie książąt*, [w:] *Książę*, Warszawa 1984.

Również współcześnie debata na temat obecności moralności w polityce pozostaje istotna. W ustrojach demokratycznych dyskurs ten nabiera szczególnego znaczenia, ponieważ o tym, kto będzie sprawował władzę, decyduje ogół, czyli wyborcy. Ci zaś z jednej strony chcą, żeby ich reprezentanci byli ludźmi o nieposzlakowanej opinii, z drugiej jednak oczekują od swoich przedstawicieli skuteczności, którą czasem okupić trzeba zachowaniami niekoniecznie moralnymi. Takie podejście do tej kwestii doskonale zdają się podsumowywać słowa Maxa Webera:

Prawo wyborcze i demokracja w Niemczech

Z pewnością polityka nie jest zajęciem etycznym. Istnieje wszelako pewna minimalna miara wstydu i przyzwoitości, której także w polityce nie narusza się bezkarnie.

Źródło: Max Weber, *Prawo wyborcze i demokracja w Niemczech*, dostępny w internecie: cejsh.icm.edu.pl [dostęp 15.02.2021 r.].

Słownik

makiawelizm

koncepcja polityczna zalecająca stosowanie zasady „cel uświęca środki”; postawa charakteryzująca się cynizmem i brakiem skrupułów w dążeniu do celu

moralność

zespół powszechnie uznanych warunków, poglądów na dobro i zło, przekonań, które wartościują określone działania

polityka

sztuka skutecznego działania, zręcznego osiągnięcia celów

realizm polityczny

koncepcja wyjaśniania i przewidywania stosunków politycznych oraz planowania działań politycznych na podstawie założenia, że władza jest podstawowym celem polityki

Film

Polecenie 1

Zapoznaj się z wypowiedzą dr hab. Karoliny Wigury i wykonaj ćwiczenia.

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/Dy548p78a>

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Film nawiązujący do treści materiału *Polityka czy moralność?*.

Ćwiczenie 1

Wyjaśnij, o czym świadczą badania opinii publicznej dotyczące zaufania do instytucji publicznych w kontekście potocznych skojarzeń na temat moralności w polityce.

Ćwiczenie 2

Rozstrzygnij, czy współczesna opinia publiczna na temat wzajemnego stosunku moralności i polityki pokrywa się ze stanowiskiem filozofów i myślicieli wspomnianych w filmie. Uzasadnij swoją odpowiedź.

Rozstrzygnięcie: ▼

Uzasadnienie:

Ćwiczenie 3

Scharakteryzuj krótko najważniejsze poglądy dotyczące związków polityki i moralności wyrażane przez myślicieli wspomnianych w filmie.

Arystoteles

Niccolò Machiavelli

Ćwiczenie 4

Wyjaśnij, czym różni się podejście do polityki społeczeństw zachodniej Europy (np. w Niemczech, Szwecji i Szwajcarii) od stosunku społeczeństwa polskiego do polityki.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Wskaż, kto stworzył koncepcję politycznego realizmu.

☐ Max Weber

☐ Niccolò Machiavelli

☐ Tomasz z Akwinu

☐ Arystoteles

Zapoznaj się z tekstem i wykonaj ćwiczenie.

((Piotr Mazurkiewicz

Polityka i moralność – między cynizmem a moralizmem

Wielu (...) polityków – ale także wyborców – jest przekonanych, że aby być skutecznym w tej sferze aktywności człowieka, trzeba pozbyć się moralnych skrupułów, które politykowi utrudniają jedynie życie i krępują jego swobodę podejmowania decyzji.

Politycy wszak mają do czynienia z ludźmi takimi, jacy są, tzn. potencjalnie złymi, z kłamcami i oszustami, z podlegającymi gwałtownym namiętnościom egoistami. Aby zatem zapanować nad skłonnością do przemocy u innych, sami muszą być gotowi użyć przemocy i podstępu. Aby zabezpieczyć społeczeństwo przed ludźmi bez sumienia, sami muszą być gotowi na ołtarzu polityki złożyć ofiarę ze swojego sumienia. Polityk może tego dokonać z bólem serca, w przekonaniu, że czyni to w imię jakichś wyższych racji czy wartości, ale musi to uczynić nieuchronnie.

Źródło: Piotr Mazurkiewicz, *Polityka i moralność – między cynizmem a moralizmem*, „Saeculum Christianum: pismo historyczno-społeczne” 1999 r., nr 6/2, dostępny w internecie: researchgate.net [dostęp 15.02.2021 r.].

Uzasadnij, że pogląd przedstawiony w przytoczonym fragmencie artykułu zbieżny jest ze stanowiskiem Niccolò Machiavellego w kwestii związków moralności z polityką.

Zapoznaj się z tekstem źródłowym i wykonaj ćwiczenie.

((Piotr Mazurkiewicz

Polityka i moralność – między cynizmem a moralizmem

Czy skuteczność stanowi główne kryterium oceny działań polityka? Polityka to niewątpliwie *praxis*, technika sprawowania władzy. Stąd uzasadnione jest ocenianie polityków w kategoriach sprawności działania. Jak mówi przysłowie: dobrymi chęciami jest piekło wybrukowane. Powstaje jednak pytanie, czy jest to jedyne i najważniejsze kryterium oceny. Gdyby bowiem tak było, to za ideał polityka mógłby uchodzić np. Josif Wissarionowicz Stalin, który z pewnością rządził długo i skutecznie.

Źródło: Piotr Mazurkiewicz, *Polityka i moralność – między cynizmem a moralizmem*, „Saeculum Christianum: pismo historyczno-społeczne” 1999 r., nr 6/2, dostępny w internecie: researchgate.net [dostęp 15.02.2021 r.].

Rozstrzygnij, czy poniższe stwierdzenia są prawdziwe czy fałszywe.

Stwierdzenie	Prawda	Fałsz
Autor artykułu przytacza powiedzenie „dobrymi chęciami piekło jest wybrukowane” jako argument przemawiający przeciwko ocenianiu polityków przez pryzmat skuteczności ich działań.	☐	☐
Przykład Stalina świadczy, zdaniem autora, na korzyść zastosowania moralności jako kryterium oceny polityków.	☐	☐
W przekonaniu autora artykułu Stalin był politykiem idealnym.	☐	☐

Materiał źródłowy do ćwiczeń 4–5.

Źródło I

((Piotr Mazurkiewicz

Polityka i moralność – między cynizmem a moralizmem

Ponieważ element czasu w polityce pełni istotną rolę, ideałem rządów demokratycznych nie jest demokracja bezpośrednia. Politycy muszą więc działać na własną odpowiedzialność na mocy otrzymanego kredytu zaufania. Rozliczani są dopiero po upływie kadencji z całości swoich działań politycznych. Aby demokracja mogła właściwie funkcjonować, liderzy (...) powinni (...) odważnie brać sprawy w swoje ręce, „prowadzić” opinię publiczną, a nie zawsze tylko i wyłącznie jej słuchać. Powinni być reprezentantami jej długofalowych interesów, a nie tylko chwilowego stanowiska w danej kwestii. Stają więc niejednokrotnie wobec konieczności wyboru między głosowaniem zgodnie z sumieniem, a głosowaniem tak, aby pozostawać politykiem, to znaczy nadal być wybieranym.

Demokratyczny porządek polityczny wydaje się więc sprzyjać selekcji pewnego typu polityka – polityka dostosowującego się do gustu swoich wyborców. Jego doradcą nie jest już etyk czy filozof – jak chciał Platon – ale specjalista od demoskopii, reklamy czy aranżer debat telewizyjnych. Tu chyba ujawnia się różnica między politykiem „przeciętnym”, a mężem stanu, który podejmując polityczne decyzje, poddając się osądowi wyborców oraz zabiegając o ich poparcie, nie próbuje przypodobać się elektoratowi, nie ucieka się do demagogii, lecz ma odwagę apelować do zdolności racjonalnych człowieka.

Źródło: Piotr Mazurkiewicz, *Polityka i moralność – między cynizmem a moralizmem*, „Saeculum Christianum: pismo historyczno-społeczne” 1999 r., nr 6/2, dostępny w internecie: researchgate.net [dostęp 15.02.2021 r.].

Źródło II

((Bronisław Tumiałowicz

Jakie znaczenie ma moralność w polityce?

Prof. Longin Pastusiak, politolog, b. marszałek Senatu

Jeśli polityk nie bierze pod uwagę norm moralnych, to w społeczeństwach demokratycznych nie może być skuteczny, zostanie uznany za cynika ukrywającego swoje rzeczywiste interesy. Czy mamy w Polsce prawdziwych polityków? Mamy, ale największą grupę stanowią p.o., czyli pełniący obowiązki politycy. Najczęściej bawią się w historyków, bo odwracają uwagę ku przeszłości, albo odgrywają rolę prokuratorów, bo wzajemnie się oskarżają, albo stroją się w togi sędziowskie, bo ferują wyroki, albo bawią się w księgowych, ponieważ lubią rozliczać innych. Tymczasem polityka jest świadomą działalnością zmierzającą do osiągnięcia dobra publicznego.

Źródło: Bronisław Tumitowicz, *Jakie znaczenie ma moralność w polityce?*, 30.07.2006 r., dostępny w internecie: tygodnikprzeglad.pl [dostęp 15.02.2021 r.].

Ćwiczenie 4

Rozstrzygnij, czy prof. Pastusiak podziela przekonanie dotyczące wpływu ustroju demokratycznego na moralność zachowań polityków. Uzasadnij swoją odpowiedź.

Rozstrzygnięcie:

Uzasadnienie:

Ćwiczenie 5

Pogrupuj poniższe zachowania polityków na te, które typowe są dla „przeciętnego” polityka i męża stanu.

„Przeciętny” polityk

Mąż stanu

używa racjonalnych argumentów

próbuję przypodobać się wyborcom

przekonuje wyborców do swoich racji

stosuje demagogię

Zapoznaj się z tekstem źródłowym i wykonaj ćwiczenie.

((Stanisław Wójtowicz

Moralność polityczna i moralność prywatna

Odróżnijmy od siebie dwa typy moralności: moralność polityczną i moralność prywatną.

Pod pojęciem **moralności politycznej** rozumieć należy poglądy moralne, które:

- uznajemy za właściwe i chcielibyśmy widzieć powszechnymi,
- w naszym przekonaniu – to wyróżniająca cecha moralności politycznej – wolno egzekwować je z wykorzystaniem przymusu.

Pod pojęciem **moralności prywatnej** rozumieć należy poglądy moralne:

- które uznajemy za właściwe i chcielibyśmy widzieć powszechnymi,
- których w naszym przekonaniu nie powinno się – to wyróżniająca cecha moralności prywatnej – narzucać z użyciem przemocy.

Źródło: Stanisław Wójtowicz, *Moralność polityczna i moralność prywatna*, dostępny w internecie: stanislawwojtowicz.pl [dostęp 15.02.2021 r.].

Sformułuj jeden argument i jeden kontrargument przemawiający za tezą, że potępienie mówienia nieprawdy jest w Polsce elementem moralności prywatnej.

argument:

kontrargument:

Zapoznaj się z tekstami źródłowymi i wykonaj ćwiczenie.

Źródło I

((Jan Paweł II

Centesimus annus

Gdy ludzie sądzą, że posiadli tajemnice doskonałej organizacji społecznej, która eliminuje zło, sądzą także, iż mogą stosować wszelkie środki, także przemoc czy kłamstwo, by ją urzeczywistnić. Polityka staje się wówczas „świecką religią”, która łudzi się, że buduje w ten sposób raj na ziemi.

Źródło: Jan Paweł II, *Centesimus annus*, nr 25, dostępny w internecie: vatican.va [dostęp 15.02.2021 r.].

Źródło II

((Max Weber

Polityka jako zawód i powołanie

(...) wszelkie zorientowane etycznie działanie może opierać się na dwóch zasadniczo różnych od siebie, przeciwstawnych i nie dających się pogodzić maksymach: może ono kierować się „etyką przekonań” lub „etyką odpowiedzialności”. Nie znaczy to, że etyka przekonań jest identyczna z brakiem odpowiedzialności, a etyka odpowiedzialności z brakiem przekonań. O tym, oczywiście, nie może być mowy. Ale jest to niezmiernie głębokie przeciwieństwo: gdy z jednej strony działa się według maksymy etyki przekonań, na przykład w myśl zasady religijnej, że „chrześcijanin czyni dobrze, a rezultat pozostawia Bogu”, a z drugiej strony – według maksymy etyki odpowiedzialności, ponosząc odpowiedzialność za (dające się przewidzieć) skutki swojego działania.

Rozstrzygnij, czy opisana w przytoczonym fragmencie encykliki Jana Pawła II sytuacja stanowi przykład etyki odpowiedzialności czy etyki przekonań w rozumieniu Maxa Webera. Uzasadnij swoją odpowiedź, odwołując się do obu przytoczonych tekstów.

Rozstrzygnięcie:

Uzasadnienie:

Zapoznaj się z tekstem źródłowym i wykonaj ćwiczenie.

((Niccolò Machiavelli

Traktat o Księżu

Roztropny książę nie może i nie powinien dotrzymać słowa, jeřliby to było ze szkodą dla niego i skoro ustały powody, które go do dania słowa skłoniły. Gdyby wszyscy ludzie byli uczciwi, rada ta nie byłaby na swoim miejscu, lecz gdy są przewrotni i na dane tobie słowo nie zważają, więc i ty nie powinienes dotrzymać twego słowa, a nigdy nie zabraknie księżu dowodnych przyczyn ku ubarwieniu wiarołomstwa. Można by wiele nowych przykładów przytoczyć, aby okazać, ile traktatów, ile przyrzeczeń zniweczyła niewierność książąt, i że tym dalej zajdziemy, im lepiej lisa naśladowujemy. Ale ten przymiot trzeba umieć doskonale zamaskować oraz być niepospolitym zmyślaczem i obłudnikiem; ludzie bowiem są do tyła dobroduszni, a chwilowa potrzeba tak dalece na nich wpływa, że zwodziciel zawsze znajdzie tego, co się da oszukać. (...)

Książę, mianowicie nowy, nie może zawsze tego wszystkiego przestrzegać, co inni za dobre uznają; owszem dla utrzymania państwa musi czasem działać wbrew przepisom wiary, miłosierdzia, ludzkości i religii; umysł jego musi się odmieniać stosownie do wietrznych obrotów i zmian losu, wszakże tak, aby nie przy każdej sposobności zaraz zbaczał z drogi, lecz jeśli potrzeba, aby umiał manowcami chodzić. Dlatego musi się mieć na ostrożności, aby mu się nie wymknęło z ust takie słowo, które by się nie zgadzało z pomienionymi pięcioma cnotami. Postawa jego i mowa muszą tchnąć samą pobożnością, samą rzetelnością, samą ludzkością, prawością i bogobożnością, i nic potrzebniejszego nad pozór tej ostatniej cnoty, ponieważ ludzie więcej z pozoru niż gruntownie sądzą, bo każdy ma oczy do widzenia, a mało kto umysł do zgłębiania; każdy widzi, kim się być wydajesz, lecz rzadki

zauważa, kim istotnie jesteś, i nawet ten rzadki nie odważy się sprzeciwiać ogólnej opinii, która stanowi majestat państwa.

Źródło: Niccolò Machiavelli, *Traktat o Księżu*, tłum. Antoni Sozański, dostępny w internecie: wolnelektury.pl [dostęp 15.02.2021 r.].

Sformułuj trzy zasady moralne, których przestrzeganie odradza władcom Machiavelli w przytoczonym fragmencie *Księcia*.

1.

2.

3.

Materiały źródłowe do ćwiczeń 9–10.

Źródło I

((Krystyna Potapenko

Granice zasady „cel uświęca środki” w filozofii władzy Niccola Machiavellego

„Makiawelizm” jest (...) określany jako „skrajna forma realizmu politycznego, doktryna, która odrzuca moralność w polityce i głosi, że wszystkie środki, zarówno moralne, jak i niemoralne, są dozwolone dla osiągnięcia pożądanego celu politycznego. Daje przyzwolenie dla działań, w których interes państwa stawia się ponad moralnością. Nie da się więc zaprzeczyć, że fundamentem makiawelizmu jest wskazana zasada: „cel uświęca środki”, która oznacza, że dla

osiągnięcia celów usprawiedliwia się i przyjmuje wszystkie środki, w tym zdradę, podstęp, okrucieństwo, oszukanie przeciwnika politycznego.

Źródło: Krystyna Potapenko, *Granice zasady „cel uświęca środki” w filozofii władzy Niccola Machiavellego*, „Przegląd Prawniczy Allerhanda” 12.07.2019 r., nr 2(4), dostępny w internecie: glosprawa.pl [dostęp 15.02.2021 r.].

Źródło II

((Niccolò Machiavelli

Książę. Rozważania nad pierwszym dziesięcioksięgiem historii Rzymu Liwiusza

Jakkolwiek posługiwanie się podstępem we wszelkich czynnościach jest rzeczą haniebną, jest ono chwalebne i godne uznania w czasie wojny (...) i ten, kto podstępem pokona wroga, zasługuje na taką samą pochwałę jak ten, kto pokona go siłą.

(...) tam, gdzie chodzi o byt lub zgubę ojczyzny, nie może być brane pod uwagę, czy działanie jest sprawiedliwe czy niesprawiedliwe, ludzkie czy okrutne, chwalebne czy haniebne; nie licząc się z żadnymi względami trzeba się chwytać wszystkich środków, które uratują jej życie i zachowają wolność. (...) kiedy chodzi bowiem o ocalenie ojczyzny, nie wolno kierować się tym, co słuszne lub niesłuszne, litościwe lub okrutne, chwalebne lub sromotne (...).

(...) Albowiem leży w naturze rzeczy, że kiedy się chce uniknąć jednego zła, napotyka się drugie; mądrość polega jednak na tym, by móc dokonać wyboru właściwego zła, a więc mniejsze wybrać jako coś dobrego. (...) Albowiem człowiek, który chce czynić dobro, musi zginąć pośród wielu innych, którzy dobrymi nie są. Dlatego też książę, który chce utrzymać władzę, musi nauczyć się postępować wbrew zasadzie dobra i stosować się do zasady *necessita*.

Źródło: Niccolò Machiavelli, *Książę. Rozważania nad pierwszym dziesięcioksięgiem historii Rzymu Liwiusza*, Warszawa 2008, s. 372–376.

Ćwiczenie 9

Rozstrzygnij, czy postulowana przez Machiavellego zasada „cel uświęca środki” oznacza, że dla utrzymania władzy i zabezpieczenia własnych interesów politycy mogą stosować dowolne, również niemoralne, środki. Uzasadnij swoją odpowiedź.

Rozstrzygnięcie:

tak

Uzasadnienie:

Ćwiczenie 10

Wskaż trzy wyznaczone przez Machiavellego granice stosowania zasady „cel uświęca środki”.

1.

2.

3.

Dla nauczyciela

Autorka: Anna Rabięga

Przedmiot: Wiedza o społeczeństwie, Wiedza o społeczeństwie 2022

Temat: Polityka a moralność – z historii myśli politycznej

Grupa docelowa:

III etap edukacyjny, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres rozszerzony

V. Państwo, myśl polityczna i demokratyzacja.

Uczeń:

5) przedstawia różne rozumienia pojęcia polityki; analizuje, na wybranych przykładach, zjawiska konfliktu i kompromisu politycznego.

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.

Cele operacyjne:

Uczeń:

- analizuje relacje między polityką a moralnością w ujęciu myślicieli reprezentujących różne epoki historyczne;
- charakteryzuje możliwe zależności między polityką i moralnością;
- rozważa znaczenie wpływu moralności na działania polityczne.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- metoda akwariów;
- dyskusja;
- rozmowa nauczająca z wykorzystaniem ćwiczeń interaktywnych.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda;
- telefony z dostępem do internetu.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. Przed lekcją chętne/wybrane osoby przygotowują prezentację na temat:
 1. Polityka według Arystotelesa.
 2. Polityka według Machiavellego

Faza wstępna:

1. Przedstawienie tematu „Polityka a moralność – z historii myśli politycznej” i celów zajęć.
2. Dyskusja dotycząca zagadnień poruszanych w e-materiale. Uczniowie odpowiadają na pytania zawarte we „Wprowadzeniu”, korzystając z własnej wiedzy. Jeśli jest to konieczne, nauczyciel naprowadza na odpowiedzi.
3. Śniegowa kula. Uczniowie w parach przygotowują definicję polityki i moralności. Następnie łączą się w czwórki, porównują swoje pomysły, dyskutują i tworzą wspólną wersję propozycji. W kolejnym kroku łączą się w ósemki i coraz liczniejsze grupy, aż powstaną ogólnoklasowe wersje definicji. Chętna/wybrana osoba zapisuje propozycje na tablicy.

Faza realizacyjna:

1. Przedstawienie prezentacji przygotowanych przez uczniów. Po każdej z nich pozostali uczniowie mogą zadawać prelegentom pytania.
2. Praca z materiałem zamieszczonym w sekcji „Film”. Uczniowie zapoznają się z wypowiedzią dr hab. Karoliny Wigury na temat polityki i moralności, a potem

w parach wykonują polecenia. Następnie wybrana osoba prezentuje propozycję odpowiedzi, a pozostali uczniowie ustosunkowują się do niej. Nauczyciel w razie potrzeby uzupełnia ją, udziela też uczniom informacji zwrotnej.

3. Uczniowie w parach przygotowują argumenty do dyskusji dotyczącej zagadnień poruszonych w materiale w sekcji „Film”. Dyskutują, a następnie wybrane osoby przedstawiają wnioski.
4. Uczniowie dzielą się na 4-osobowe grupy i rozwiązują na czas zadania z sekcji „Sprawdź się”, od najłatwiejszych do najtrudniejszych. Grupa, która poprawnie rozwiąże zadania jako pierwsza, wygrywa i może zostać nagrodzona ocenami za aktywność.

Faza podsumowująca:

1. Omówienie ewentualnych problemów z rozwiązaniem ćwiczeń i poleceń z sekcji „Sprawdź się”.
2. Chętne/wybrane osoby dokonują podsumowania zajęć ze swojego punktu widzenia.

Praca domowa:

1. Napisz krótką notatkę, uwzględniając w niej najistotniejsze informacje dotyczące zagadnień poruszanych na zajęciach.

Materiały pomocnicze:

- P. Mazurkiewicz, *Polityka i moralność – między cynizmem a moralizmem*, „Saeculum Christianum: pismo historyczno-społeczne” 1999 r., nr 6/2.
- B. Tumiłowicz, *Jakie znaczenie ma moralność w polityce?*, 30.07.2006 r., tygodnikprzeglad.pl.
- S. Wójtowicz, *Moralność polityczna i moralność prywatna*, stanislawwojtowicz.pl.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

- Uczniowie mogą wykorzystać multimedium z sekcji „Film” jako inspirację do przygotowania własnej prezentacji multimedialnej.